

Гусарова М. Ю.,
аспірант,
Науковий керівник:
д.е.н., професор Пасека С.Р.
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ВПЛИВ КЛАСТЕРНИХ ІНІЦІАТИВ НА РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В РЕГІОНІ

Зростання туристичних потоків, навантаження на рекреаційні території зумовлює пошук нових підходів до покращення ефективності діяльності суб'єктів туристичної діяльності та призводить до запровадження інноваційної моделі організації бізнесу, в рамках якої підприємствам доцільно об'єднуватись у кластер.

Кластером, згідно з одним із авторів концепції Майклом Портером, є сконцентрована на певній території група взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників, сервісних організацій, фірм із пов'язаних галузей та асоційованих інститутів у певній сфері, які як конкурують, так і співпрацюють один з одним [1, с. 40]. Географічна близькість організацій підвищує шанси перетікання знань, технологій та навчання, що збільшує конкурентоспроможність організацій усередині кластера по відношенню до компаній з цієї ж галузі, що знаходяться за межами цієї інноваційної середовища. Прикладами успішної географічної концентрації є кластери виробників: взуття на півночі Італії, автомобілів на півдні Німеччини, дорогих годин у Женеві, фільмів у Голлівуді, винний кластер у Каліфорнії [2, с. 62].

Кластери можуть перетинатися з іншими видами об'єктів інноваційної та промислової інфраструктури, включаючи особливі/вільні економічні зони (ОЕЗ/ВЕЗ), промислові парки, території випереджувального розвитку (ТОРи), технопарки, бізнес-інкубатори та акселератори та інші. Наявність ВЕЗ або ТОР створює особливі правові режими, що стимулює залучення нових компаній і створення спеціалізованих робочих місць [3, с. 82].

Існують різні способи визначення та ідентифікації кластерів. М.Портер пропонує відрізнити кластери компаній, що працюють переважно для локального ринку, та експортоорієнтовані (навіть у рамках міжрегіональної торгівлі). Другий тип кластерів дозволяє говорити про реальну конкурентоспроможність виробленої продукції на тлі інших регіонів та ринку в цілому. Щоб краще ідентифікувати кластер, слід звернути увагу безліч аспектів (включаючи такі, але не обмежуючись ними) [3, с. 83]:

- галузева спеціалізація організацій у регіоні та їх розмір, у тому кількості зайнятих у галузі;
- показники діяльності, включаючи рівень заробітної плати та продуктивності, а також динаміка виникнення нових компаній;

- регіональний контекст, що характеризується загальними показниками конкурентоспроможності регіону та наявністю пов'язаних кластерів;
- рівень співробітництва, що визначається як наявність та сила кластерних ініціатив та регіонального соціального капіталу;
- інші структурні чинники, включаючи структуру компаній у кластерах.

Майкл Енрайт виділяє кілька категорій кластерів, виходячи з рівня їх розвитку [4, с. 945]:

1. Робочі кластери – кластери, у яких досягнуто критичної маси місцевого знання, експертизи, кадрів та ресурсів для отримання ефекту агломерації.

2. «Латентні» кластери – мають критичну масу компаній у зв'язаних галузях, достатню для отримання ефекту від кластеризації, однак у них недостатній рівень взаємодії та інформаційних потоків.

3. Потенційні кластери – мають деякі елементи, необхідні для розвитку успішних кластерів, проте ці елементи вимагають подальшого поглиблення та розширення для отримання ефекту від агломерації.

4. Кластери з державною підтримкою – обрані державою як об'єкти для підтримки, проте часто не мають критичної маси компаній або сприятливих умов для органічного розвитку.

5. «Бажані» кластери (англ. wishful thinking clusters) – обрані державою як об'єкти для підтримки, при цьому не мають як критичної масою організацій, а й будь-якими джерелами переваг для потенційного органічного розвитку.

Для кращої систематизації емпіричних даних, що накопичилися, а також з метою подальшого вивчення явищ кластеризації в економіці було створено проекти з картування кластерів. Американська кластерна обсерваторія (U.S. cluster mapping) та Європейська кластерна обсерваторія (European Cluster Observatory) – яскраві приклади інструментів для збирання та візуалізації даних про кластери [6, с. 123].

У Європі найчастіше підтримка кластерних програм здійснюється у рамках регіональних інноваційних стратегій. У таких регіонах, як, наприклад, Каталонія (Іспанія), Норте (Португалія), Валлонія (Бельгія), Ховедстаден (Данія), Нормандія (Франція), Баден-Вюртемберг (Німеччина), діють регіональні програми з розвитку кластерів - програми зі створення, підтримки чи оновлення кластерів. Кластерні ініціативи можуть бути спрямовані на зміцнення зв'язків між компаніями, створення необхідної інфраструктури, підтримку інноваційних компаній чи досліджень та розробок [10, с. 217]. Реалізацію кластерної ініціативи найчастіше забезпечує кластерна організація, яка може бути некомерційною асоціацією, державним інститутом розвитку чи компанією.

Так, у Франції з 2004 року реалізується програма кластерів конкурентоспроможності (Rôle de compétitivité), яка охопила 71 кластер та 1313 спільних НДДКР-проектів, що залучили майже 15 тис. дослідників, отримали фінансування у розмірі 6 млрд євро, з яких 2,4 млрд євро державних коштів [5, с. 379]. На національному та регіональному рівнях існує кілька форматів ініціатив щодо підтримки розвитку кластерів [6, с. 123]:

1. Підтримка найкращих національних дослідницьких проектів, що реалізуються у державно-приватному партнерстві через Єдиний міжміністерський фонд (FUI) та програму «Інвестуй у майбутнє».

2. Надання позик підприємствам, які бажають виходити на ринок або розпочинати виробництво за наслідками спільних дослідницьких проектів. Позики для промислового тиражування проектів у кластері фінансуються за рахунок програми «Інвестуй у майбутнє».

3. Допомога кластерам та їх учасникам у знаходженні найкращих міжнародних партнерів і створення технологічних партнерств із нею, орієнтованих створення цінності.

4. Підтримка кластерних організацій з метою запровадження тематичних колективних ініціатив у кластері, включаючи Французьке національне дослідницьке агентство (ANR), державні інвестиційні банки (Bpifrance), Депозитно-позичну касу (CDC), агентство Business France [7, с. 225].

В Японії з 2001 р. реалізовувалася кластерна ініціатива за підтримки Міністерства економіки, торгівлі та промисловості (METI) – План промислових кластерів (Industrial Cluster Plan). Програма розвитку промислових кластерів у Японії також розбита на три фази: запуск (2001–2005), розвиток (2006–2010) та автономне зростання (2011–2020). У дев'яти зонах країни було визначено 19 промислових кластерів [8]. Більшість кластерів представлена в чотирьох галузях: фармацевтика, біотехнології, медицина, якість життя.

Зважаючи на те, що розвиток міжнародного туризму є в певній мірі результатом інтернаціоналізації та глобалізації економічних процесів, вважаємо перспективним розвиток міжнародних туристичних кластерів та співпрацю туристичних кластерів подібного спрямування різних країн. Тому доцільною є співпраця туристичних кластерів Львівщини з туристичними кластерами Польщі, яка близька до України як за географічним розміщенням, так і за природно-ресурсною складовою туристичного потенціалу [1, с.183]:

- для «Львівського кластеру медичного туризму» - з Люблінським кластером медицини та оздоровлення (Lublin Medicine-Medical and Wellness Cluster) (Люблінське воєводство);

- для кластеру сільського туризму «Горбогори» - з Підкарпатським кластером смаків (Subcarpathian Flavours Cluster) (Підкарпатське воєводство), Північно-східним туристичним кластером «Кристал Європи»;

- для кластеру міського туризму «Львівський Туристичний Альянс» - з кластером «Міський - Краків», Кластером туристичних брендів Східної Польщі (Klaster Marek Turystycznych Polski Wschodniej);

- для субрегіонального туристично-рекреаційного кластера «Магура» - з кластером «Сонце регіону» (Святокриське воєводство) та ін.

Таким чином, у рамках національної економіки регіональні кластери є джерелом спеціалізованої робочої сили, місцем інноваційної активності та створення нових продуктів та компаній. Кластери відображають міжгалузевий

характер ланцюжків доданої вартості та системи інновацій, де зв'язки між галузями дозволяють досягати найбільшу економію на масштабі. Чим більша кількість компаній, працюючих в одній галузі, тим вище в ній продуктивність та прагнення до інновації. Це обумовлено підвищеною конкуренцією та зусиллями компаній виділитися новизною та інноваційними впровадженнями.

Список використаних джерел:

1. Міценко Н.Г., Міщук І.П., Шепіда М.Б. Туристичні кластери як стратегічний напрям розвитку туризму на Львівщині. Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. «Сталий розвиток туризму на засадах партнерства: освіта, наука, практика» (м. Львів, 27-29 жовтня 2021 р.) Львів: ЛТЕУ, 2021. 202 с. С.182-185.
2. Porter, Michael E. "Clusters and Competition: New Agendas for Companies, Governments, and Institutions." Harvard Business School Working Paper, No. 98-080, March 1998. P. 40
3. Porter, M. E. On Competition. Updated and Expanded Ed. Boston: Harvard Business School Publishing. 2008. P. 62
4. Beccatini, G., From Marshall's to the Italian "Industrial districts". A brief critical reconstruction. 2018. PP. 83-85
5. Cooke P. (2021), Regional innovation systems, clusters and the knowledge economy, *Industrial and Corporate Change* 10 (4). PP. 945–974
6. Asheim B. (1996), Industrial districts as "learning regions": a condition for prosperity, *European Planning Studies* 4(4). PP. 379–400
7. EU Commission, Smart Guide to Cluster Policy, 2016. P. 123
8. Enright, M. J. (2003). Regional Clusters: What We Know and What We Should Know. *Advances in Spatial Science*, 99–129. doi:10.1007/978-3-540-24760-9. P. 225
9. Офіційний сайт, European Cluster Collaboration Platform. URL: <https://www.clustercollaboration.eu> (дата звернення: 10.05.2023).
10. Cluster programmes in Europe and beyond, European Observatory for Clusters and Industrial Change, May 2019. URL: <https://www.eucluster2019.eu/files/events/4538/files/eocic-cluster-programme-report-2905.pdf> (дата звернення: 11.05.2023).
11. Steven Brakman, Charles van Marrewijk, Reflections on cluster policies, *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, Volume 6, Issue 2, July 2013. P. 217
12. Офіційний сайт Міністерства економіки, торгівлі і підприємницької діяльності Японії. URL: https://www.meti.go.jp/english/policy/sme_chiiki/industrial_cluster_en.html (дата звернення: 10.05.2023).